

**„Czym gorączka, kaszel, wymioty dla lekarza,
tym uśmiech, łza, rumieniec dla wychowawcy.**

Nie ma objawu bez znaczenia.

Trzeba notować i zastanawiać się nad wszystkim,

Odrzucać, co przypadkowe łączyć, co pokrewne....”

J. Korczak

OBSERWACJA DZIECKA TRZY-CZTEROLETNIEGO UMOŻLIWIAJĄCA NAUCZYCIELOWI ROZPOZNANIE NIEPRAWIDŁOWOŚCI ROZWOJOWYCH

Dzieciństwo jest bardzo ważnym okresem w życiu każdego człowieka. W żadnym innym czasie naszego życia zmiany nie są tak szybkie i tak znaczące dla jego jakości. W związku z tym małe dziecko wymaga troskliwej opieki oraz właściwej stymulacji.

Rozwój dziecka obserwuje cała rodzina. Jej członkowie z niecierpliwością czekają na kolejne osiągnięcia malca. Gdy pojawiają się one zgodnie z obowiązującymi normami, wywołują ogromną radość, stają się powodem do rodzicielskiej dumy i są oczywiście potwierdzeniem, że rozwój dziecka przebiega prawidłowo. Zdarza się jednak, że pewne oczekiwane w rozwoju dziecka umiejętności nie pojawiają się. Wielu zaniepokojonych rodziców szuka wówczas pomocy u specjalistów – lekarzy, logopedów, pedagogów czy psychologów. Są jednak i tacy, którzy uspokajani przez znajomych, a czasem także specjalistów/pediatrów, czekają cierpliwie na ich samoistne pojawienie się. W przypadku jednych i drugich rodziców „szczęściem” dla ich dziecka, jest jego pójście do przedszkola. Dlaczego? Ponieważ pracujący w przedszkolach nauczyciele i specjaliści, na tle grupy rówieśniczej, szybko dostrzegają nieprawidłowości w funkcjonowaniu dziecka w różnych sferach jego rozwoju (motorycznym, społeczno-emocjonalnym, poznawczym czy mowy i komunikacji), informują o swoich spostrzeżeniach rodziców/opiekunów i ukierunkowują ich działania (organizują spotkania ze specjalistami, zalecają przeprowadzenie diagnozy psychologicznej, pedagogicznej, logopedycznej czy pogłębienie diagnozy medycznej). Informacje o dziecku posiadane przez nauczycieli, są także bardzo cenne dla pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych, w momencie gdy rodzice zgłoszą swoją pocięchę na badanie. Ukazują bowiem funkcjonowanie dziecka w sytuacjach odmiennych od tych, jakie są możliwe do zaobserwowania w kontakcie indywidualnym w Poradni, szczególnie w obszarze rozwoju społeczno-emocjonalnego. Tak więc niezbędnym, wręcz koniecznym, elementem diagnozy

przeprowadzanej w Poradni jest obserwacja funkcjonowania dziecka w grupie rówieśniczej na terenie przedszkola pogłębiona o analizę opinii nauczyciela i konsultację z nim.

Istnieje wiele kryteriów, za pomocą, których możemy oceniać rozwój dziecka, a tym samym rozpoznawać nieprawidłowości rozwojowe. Na podstawie naszych doświadczeń wyniesionych z wieloletniej pracy diagnostycznej, wyodrębniłyśmy kilka najistotniejszych obszarów, na które należy zwrócić uwagę w czasie prowadzonej obserwacji. Są to:

1. **sprawność w zakresie motoryki dużej** – rozwój ruchowy dziecka powinien charakteryzować się prawidłową postawą ciała, zdolnością utrzymania równowagi, koordynacją wzrokowo-ruchową; zwracajmy, więc uwagę na to, czy ruchy dziecka są płynne i zgrabne, czy dziecko nie potyka się, omija przeszkody i utrzymuje równowagę. Jest to, bowiem warunkiem, żeby bezpiecznie poruszało się wśród innych, a także by sprawnie nabywało kolejne umiejętności,
2. **sprawność w zakresie motoryki malej** – ruchy rąk powinny być na tyle sprawne, by umożliwić dziecku rysowanie, malowanie, wycinanie nożyczkami oraz wykonywanie precyzyjnych czynności, np. nawlekanie koralików na sznurek; zwracajmy uwagę, którą ręką posługuje się dziecko,
3. **czynności samoobsługowe:**
 - **sygnalizowanie i załatwianie potrzeb fizjologicznych,**
 - **spożywanie posiłków:** samodzielne posługiwanie się łyżką, widelcem, picie z klasycznego kubeczka oraz zakres menu,
 - **higiena osobista:** samodzielnie mycie i wycieranie rąk, oczyszczanie nosa,
 - **ubieranie się i rozbieranie,**
4. **mowa** – powinna pełnić funkcję komunikatywną, dziecko powinno posiadać odpowiedni zasób słów; obserwujmy, czy:
 - rozumienie poleceń kierowanych indywidualnie jest prawidłowe, czy dziecko wymaga ich powtarzania,
 - rozumienie kierowanych do grupy poleceń jest prawidłowe, czy dziecko wymaga ich powtarzania,
 - reakcja na zakazy i prośby jest prawidłowa,
 - inicjatorem kontaktu jest dziecko, osoba dorosła czy rówieśnik,
 - zgłasza potrzeby werbalnie, gestem, czy nauczyciel domyśla się i zadaje pytania,
 - wypowiada się spontanicznie, czy tylko na zadawane pytania,
 - odpowiada na pytania udzielając wypowiedzi się na temat czy odbiega od tematu,
 - artykulacja jest prawidłowa,
 - mowa jest zrozumiała,

- występują echolalie,
- występują monologi.

5. rozwój społeczno-emocjonalny; zwracajmy uwagę, czy:

- dziecko bez oporu rozstaje się z rodzicem,
- jaka jest jego reakcja na powrót rodzica,
- jaki jest dominujący nastrój dziecka,
- występują objawy wegetatywne np. obgryzanie paznokci, czerwienienie się, tiki
- reaguje na imię,
- utrzymuje kontakt wzrokowy,
- nawiązuje kontakt z rówieśnikami i nimi współdziała,
- nawiązuje kontakt z osobami dorosłymi i nimi współdziała,
- przestrzega ustalonych w grupie zasad,
- reakcja dziecka na zmianę aktywności jest prawidłowa,
- reakcja dziecka na trudności jest właściwa,
- poszukuje informacji zwrotnych i aprobaty,

6. procesy poznawcze:

- rozumienie poleceń i reagowanie na nie,
- spontaniczne dzielenie się uwagą (radością, zainteresowaniami, osiągnięciami),
- koncentracja uwagi,
- uczestniczenie w zajęciach dydaktycznych oraz ruchowo-muzycznych,

7. inne aspekty, na które należy zwrócić uwagę:

- stereotypowe zachowania (np.: kiwanie się, kręcenie się w koło, chodzenie na palcach, machanie rękoma, nogami, trzepotanie rękoma, uderzanie głową, wpatrywanie się w światło, pocieranie dłoni),
- cechy nadruchliwości,
- zachowania agresywne, impulsywne,
- zahamowanie psychoruchowe,
- leżakowanie (czy dziecko przebiera się w piżamkę, czy zasypia, czy leży spokojnie, czy wstaje, czy przeszkadza innym),
- przedmioty ortopedyczne i środki pomocnicze, z których korzysta dziecko (np. ortezy, szyny, wkładki ortopedyczne, okulary, aparaty słuchowe, aparaty ortodontyczne).

Obserwacja uwzględniająca w/w obszary ułatwi nauczycielowi opracowanie opisowej opinii, komunikowanie się z innymi specjalistami i skierowanie dziecka do dalszej diagnostyki.

W celu ułatwienia jej przeprowadzenia opracowałyśmy „Kartę obserwacji dziecka trzy-, czteroletniego” (załącznik nr 1).

Oczywiście nie jest ona wersją ostateczną. Może, a nawet powinna być modyfikowana przez nauczycieli w zależności od ich potrzeb, weryfikowanej wciąż wiedzy i ich osobistego doświadczenia.

Obserwując funkcjonowanie dzieci musimy pamiętać, że tempo ich rozwoju jest zróżnicowane. Co więcej, rozwój każdego dziecka ma często postać „zrywów”, tj. po okresie szybkiego przyswajania sobie pewnych (niektórych) umiejętności, następuje czas wyciszenia i stabilizacji zanim maluch nauczy się czegoś nowego. Ważna jest więc wiedza na temat osiągnięcia poszczególnych etapów rozwojowych we wszystkich sferach (naśladowanie, percepcja, motoryka duża i mała, koordynacja wzrokowo-ruchowa, czynności poznawcze, komunikacja) i ich wzajemnego wpływu w kontekście codziennych zachowań dziecka (m.in. w oparciu o zamieszczoną literaturę, z której także korzystałyśmy opracowując Kartę Obserwacji zamieszczoną w niniejszym artykule-załącznik nr 2).

Opracowały: Beata Wołyńska (psycholog), Katarzyna Iwanowska (pedagog, logopeda)

Załącznik nr 1

**Karta obserwacji dziecka trzy- czteroletniego
umożliwiająca rozpoznanie nieprawidłowości rozwojowych**

imię i nazwisko dziecka.....

nazwa placówki

data urodzenia dziecka.....

data obserwacji

osoba prowadząca obserwację.....

INSTRUKCJA:

- przy każdym stwierdzeniu podkreśl właściwe dla dziecka zachowanie,
- otocz kółkiem odpowiedź TAK lub NIE,
- w wolnych miejscach wpisz odpowiedź, która wyraża Twoją opinię dotyczącą ocenianego obszaru

ROZSTANIE Z RODZICEM: bez oporu / z trudem / niechętnie / z ociąganiem / z płaczem.....

.....
.....

REAKCJA NA POWRÓT RODZICA: entuzjazm / radość / ignorancja / unikanie / złość / agresja

.....
.....

DOMINUJĄCY NASTRÓJ: pogodny / entuzjastyczny / apatyczny / przygnębiony / załęczony / gniewny / agresywny / zły / zmienny / brak emocji.....

.....
.....

OBJAWY WEGETATYWNE: nie ma / czerwienienie się / pocenie się / tiki / obgryzanie paznokci.....

.....
.....

REAKCJA NA IMIĘ:

prawidłowa/nieprawidłowa.....

.....
.....

WSPÓLNE POLE UWAGI:

- **kontakt wzrokowy:** utrzymuje / nie utrzymuje / przelotny / unika go
- **podąża wzrokiem za osobą/przedmiotem:** TAK NIE
- **podąża za wskazaniem skierowanym na zewnątrz: „popatrz tam”:** TAK NIE
- **reaguje na polecenia: „daj mi”, „pokaż mi”:** TAK NIE
- **spontanicznie dzieli się uwagą (radością, zainteresowaniami, osiągnięciami):** TAK NIE

.....
.....
KONTAKT Z OSOBAMI DOROSŁYMI: nawiązuje łatwo / dziecko śmiałe / niepewne / onieśmiałe /
zależnione / nawiązuje z trudem / wycofuje się / nie nawiązuje /

.....
.....
KONTAKT Z RÓWIEŚNIKAMI: nawiązuje łatwo / dziecko śmiałe / nawiązuje z trudem / dziecko
niepewne / onieśmiałe / zależnione / wycofuje się / nie nawiązuje / ignoruje, nie zauważa / wymaga
wsparcia-pomocy osoby dorosłej

.....
.....
ZABAWY DOWOLNE Z RÓWIEŚNIKAMI: bawi się samo / bawi się z rówieśnikami / biernie
obserwuje / nie obserwuje rówieśników / czeka na swoją kolej / nie czeka na swoją kolej / dzieli się
zabawkami / nie dzieli się zabawkami / uczestniczy w zabawach:

- manipulacyjnych TAK NIE
- konstrukcyjnych TAK NIE
- tematycznych TAK NIE

.....
.....
PRZESTRZEGANIE USTALONYCH ZASAD W GRUPIE: przestrzega, podporządkowuje się / rzadko
przestrzega / nie przestrzega, nie podporządkowuje się / wymaga ciągłego przypominania.....

.....
.....
**UCZESTNICZENIE W GRUPOWYCH ZAJĘCIACH ZORGANIZOWANYCH PRZEZ
NAUCZYCIELA :**

- **dydaktycznych:** uczestniczy aktywnie / uczestniczy biernie / nie uczestniczy / odchodzi od grupy

- **ruchowo-muzycznych:** uczestniczy aktywnie / uczestniczy biernie / nie uczestniczy / odchodzi od grupy
- **plastycznych:** uczestniczy aktywnie / uczestniczy biernie / nie uczestniczy / odchodzi od grupy

.....
.....
.....
STOSUNEK DO ZADAŃ: zainteresowanie / obojętny / gorliwy / negatywistyczny / opór / zmienny / wymaga zachęcania/.....

.....
.....
SPOSÓB WYKONYWANIA ZADAŃ: z namysłem / metodą prób i błędów / niedbale, byle jak / szybko i pewnie / niepewnie / zmienny

.....
.....
POSZUKIWANIE INFORMACJI ZWROTNYCH I APROBATY: poszukuje / poszukuje sporadycznie / nie poszukuje

.....
.....
REAKCJA NA ZMIANĘ AKTYWNOŚCI: prawidłowa /nieprawidłowa.....

.....
.....
REAKCJA NA TRUDNOŚCI: aktywnie pokonuje / zniechęca się / rezygnuje z dalszej pracy / ma łzy w oczach / złości się/ odchodzi od stolika / poszukuje pomocy / nie poszukuje pomocy

.....
.....
KONCENTRACJA UWAGI: prawidłowa / nieprawidłowa

.....
.....
TEMPO PRACY: szybkie / umiarkowane / powolne / zmienne.....

KOMUNIKACJA NIEWRBALNA / WERBALNA:

- **rozumienie poleceń kierowanych indywidualnie:** prawidłowe / nieprawidłowe / wymaga powtarzania
- **rozumienie kierowanych do grupy poleceń:** prawidłowe / nieprawidłowe / wymaga powtarzania
- **reakcja na zakazy:** prawidłowa / nieprawidłowa,
- **reakcja na prośby:** prawidłowa / nieprawidłowa
- **inicjator kontaktu:** dziecko / osoba dorosła / rówieśnik
- **zgłaszanie potrzeb:** werbalne / gestem / nie zgłasza / nauczyciel domyśla się, zadaje pytania/
- **wypowiedzi spontaniczne:** brak reakcji słownych / reakcje słowne tylko na zadawane pytania / gadatliwe / małomówne / umiarkowana ilość wypowiedzi
- **odpowiedzi na pytania:** udziela / nie udziela / wypowiada się na temat / odbiega od tematu
- **artykulacja:** prawidłowa / nieprawidłowa
- **mowa:** zrozumiała / niezrozumiała
- **echolalie:** nie występują / występują (bezpośrednie, odroczone)
- **monologi:** nie występują / występują

.....
.....
.....
POSTAWA CIAŁA: prawidłowa/nieprawidłowa

.....
.....
.....
SPRAWNOŚĆ MOTORYKI DUŻEJ: ruchy płynne / zgrabne / mało płynne / sztywne / niezgrabne / potyka się / nie potyka się / utrzymuje równowagę / nie utrzymuje równowagi

.....
.....
.....
PRZEDMIOTY ORTOPEDYCZNE I ŚRODKI POMOCNICZE, Z KTÓRYCH KORZYSTA

DZIECKO:

(np. ortezy, szyny, wkładki ortopedyczne, okulary, aparaty słuchowe, aparaty ortodontyczne).....

.....
.....
RECZNOŚĆ: posługuje się ręką prawą / posługuje się ręką lewą / używa rąk zamiennie.....

.....
.....
CZYNNOŚCI SAMOOBSŁUGOWE:

- **potrzeby fizjologiczne:** sygnalizuje / załatwia się samodzielnie / załatwia się z pomocą / pieluchowane / moczy się

- **spożywanie posiłków:** samodzielnie posługując się łyżką i widelcem / je rączkami / wymaga karmienia / odmawia spożywania posiłków / ma określone preferencje żywieniowe i odrzuca niektóre pokarmy / menu ubogie/ pije samodzielnie z klasycznego kubeczka / pije z butelki ze smokiem.....

- **higiena osobista:** myje się samodzielnie / z pomocą / odmawia / wyciera ręce / oczyszcza nos

- **ubieranie się:** ubiera się samodzielnie / wymaga pomocy

- **rozbieranie się:** ubiera się samodzielnie / wymaga pomocy.....

.....
.....
NIEUKIERUNKOWANE POSZUKIWANIA W PRZESTRZENI: nie występują / występują

.....
.....
STEREOTYPOWE ZACHOWANIA RUCHOWE: (np.: kiwanie się, kręcenie się w koło, chodzenie na palcach, machanie rękoma, nogami, trzepotanie rękoma, uderzanie głową, wpatrywanie się w światło, pocieranie dłoni) nie występują /występują

.....
.....
.....

CECHY NADRUCHLIWOŚCI PSYCHORUCHOWEJ: nie występują / występują nieznacznie / bardzo wyraźne.....

ZACHOWANIA AGRESYWNE / IMPULSYWNE: nie występują / występują

CECHY ZAHAMOWANIA PSYCHORUCHOWEGO: nie występują / występują

LEŻAKOWANIE: leżakuje / przebiera się w piżamkę samodzielnie / wymaga pomocy / odmawia przebrania / płacze / ucieka / zasypia / leży spokojnie / wstaje / przeszkadza innym/ nie leżakuje

INNE INFORMACJE:.....

.....
Podpis nauczyciela

Załącznik nr 2

Rozwój psychofizyczny dziecka trzy-czteroletniego (literatura)

- J. Cieszyńska, M. Korendo: „Wczesna interwencja terapeutyczna. Stymulacja rozwoju dziecka od noworodka do 6 roku życia”
- Franczyk, K. Krajewska „Program psychostymulacji dzieci w wieku przedszkolnym z deficytami i zaburzeniami rozwoju”
- Franczyk, K. Krajewska „Skarbiec nauczyciela-terapeuty”
- J. Kielin „Profil osiągnięć ucznia”
- E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska „Wspomaganie rozwoju umysłowego trzylatków i dzieci starszych wolniej się rozwijających”
- E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska „Wspomaganie rozwoju umysłowego czterolatki i pięciolatek”
- E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska „Wspomaganie dzieci w rozwoju do skupienia uwagi i zapamiętywania”
- E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska „ Dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się matematyki”